

Конституційне право

УДК 342.7(477):355.271

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20377188>

**Конституційні обмеження прав і свобод громадян в
умовах воєнного стану в Україні**

Прилипко Вікторія Михайлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, Кременчуцький національний
університет ім. М. Остроградського, Придніпровський інститут ПрАТ ВНЗ
«МАУП», м. Кременчук, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-6271-2148>

Курилюк Юрій Богданович,

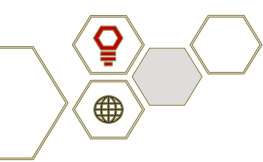
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
проректор з наукової та методичної роботи,
ВНЗ «Національна академія управління», м. Київ, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-4035-4431>

Таран Дмитро Павлович,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри публічного управління,
адміністрування та права, Навчально-науковий інститут фінансів, економіки,
управління та права, Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка», м. Полтава, Україна,
<https://orcid.org/0009-0003-3489-0734>

Прийнято: 12.05.2026 | Опубліковано: 25.05.2026

Анотація: Дослідження присвячене аналізу конституційних обмежень
прав і свобод громадян, запроваджених в Україні під час воєнного стану, з

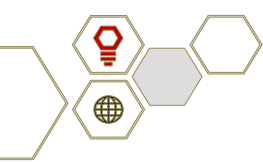
акцентом на правові механізми регулювання та практику їхнього застосування.

Мета дослідження полягає у визначенні меж допустимого втручання держави у сферу прав людини в умовах особливого правового режиму, а також оцінюванні балансу між вимогами національної безпеки та гарантіями конституційних прав.

Під час дослідження застосовано такі методи: системно-структурний, порівняльний, аналіз положень Конституції України, законодавчих актів, що регулюють правовий режим воєнного стану, а також узагальнення наукових позицій щодо трансформації правового статусу особи за кризових умов.

Результати дослідження засвідчують, що запровадження правового режиму воєнного стану об'єктивно змінює механізм реалізації окремих конституційних прав і свобод, однак не скасовує їхнього базового змісту. Встановлено, що обмеження мають чітко визначений нормативний характер і реалізуються через спеціальні законодавчі процедури, які передбачають тимчасовість та пропорційність втручання держави. Особливу увагу приділено аналізу прав, що підлягають частковому обмеженню, а також тих, що залишаються невідчужуваними навіть під час воєнного стану. Досліджено також роль органів державної влади в забезпеченні правової визначеності та контролю за дотриманням конституційних гарантій у кризових умовах. Окремо розглянуто практичні аспекти застосування обмежувальних заходів у сфері свободи пересування, інформаційних прав та трудових відносин.

У висновках зазначено, що конституційні обмеження прав і свобод під час воєнного стану – це інструмент правового реагування держави на загрози національній безпеці. Однак їх застосування потребує суворого дотримання принципів законності, пропорційності та тимчасовості. Обґрунтовано, що ефективність правового регулювання залежить від узгодженості нормативної бази та практики її реалізації, а також рівня забезпечення судового та інституційного контролю. Підкреслено необхідність подальшого

вдосконалення механізмів гарантування прав людини під час надзвичайних правових режимів з урахуванням сучасних викликів.

Ключові слова: правовий режим, національна безпека, правовий статус особи, державне регулювання, пропорційність, правові механізми.

Constitutional Restrictions on the Rights and Freedoms of Citizens under Martial Law in Ukraine

Viktoriya Prylypko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University, Prydniprovskyi Institute of PJSC “HEI “IAPM”, Kremenchuk, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-6271-2148>

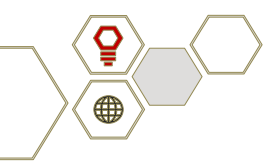
Yurii Kuryliuk,

Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Vice-Rector for Scientific and Methodological Work, National Academy of Management, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-4035-4431>

Dmytro Taran,

PhD in Law, Associate Professor at the Department of Public Administration and Law, Educational and Scientific Institute of Finance, Economics, Management and Law, National University “Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic”, Poltava, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0003-3489-0734>

Abstract: The study is devoted to the analysis of constitutional restrictions on the rights and freedoms of citizens introduced in Ukraine under martial law, with an emphasis on legal mechanisms of their regulation and practical application.

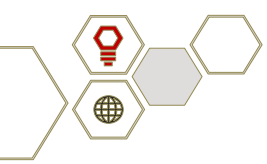

The purpose of the research is to determine the limits of permissible state interference in the sphere of human rights under a special legal regime, as well as to assess the balance between national security needs and constitutional guarantees of rights.

The methodological framework of the study is based on a system-structural approach, comparative method, analysis of the provisions of the Constitution of Ukraine, legislative acts regulating the legal regime of martial law, and generalization of scholarly positions regarding the transformation of an individual's legal status in crisis conditions.

The results of the study indicate that the introduction of martial law objectively changes the mechanism for the realization of certain constitutional rights and freedoms, but does not abolish their fundamental content. It has been established that restrictions have a clearly defined normative nature and are implemented through special legislative procedures that ensure temporariness and proportionality of state interference. Particular attention is given to the analysis of rights subject to partial restriction and those that remain inalienable even under martial law. The role of public authorities in ensuring legal certainty and monitoring compliance with constitutional guarantees in crisis conditions is also examined. Practical aspects of implementing restrictive measures in the fields of freedom of movement, information rights, and labor relations are separately considered.

The conclusions state that constitutional restrictions on rights and freedoms under martial law serve as a legal response mechanism of the state to threats to national security; however, their application requires strict adherence to the principles of legality, proportionality, and temporariness. It is substantiated that the effectiveness of legal regulation depends on the coherence of the regulatory framework and its practical implementation, as well as on the level of judicial and institutional control. The necessity of further improvement of human rights guarantee mechanisms under emergency legal regimes, taking into account modern challenges, is emphasized.

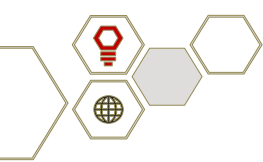

Keywords: emergency legal regime, public governance, legal regulation, individual rights protection, constitutional guarantees, state security, proportional legal response, institutional control.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Запровадження воєнного стану в Україні супроводжується істотною трансформацією правового режиму, у межах якого конституційні права та свободи громадян зазнають часткового обмеження. Така ситуація зумовлює потребу одночасного гарантування національної безпеки та збереження конституційних прав. Практика застосування обмежувальних заходів засвідчує неоднозначність правового регулювання в цій сфері, оскільки межі допустимого втручання держави часто потребують додаткового тлумачення та конкретизації. Унаслідок цього виникає потреба в чіткому визначенні критеріїв законності, пропорційності та тимчасового характеру таких обмежень.

Наукова проблема пов'язана з необхідністю системного аналізу механізмів, через які держава реалізує обмеження прав і свобод у кризових умовах. Особливої уваги потребує питання співвідношення конституційних норм зі спеціальним законодавством, що регулює правовий режим воєнного стану, оскільки саме на цьому рівні формуються практичні підходи до реалізації державних повноважень. Недостатньо дослідженими залишаються аспекти диференціації прав за ступенем їхньої обмежуваності.

Зв'язок визначеної проблеми з практичними завданнями полягає в необхідності забезпечення ефективного функціонування правового механізму під час збройного конфлікту без руйнування основних конституційних засад. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення нормативного регулювання режиму воєнного стану, уточнення меж допустимого обмеження прав і свобод. Це формує підґрунтя для

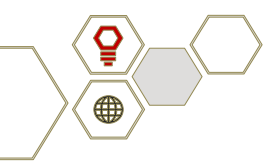

збалансованого підходу до державного управління під час надзвичайних ситуацій і сприяє підвищенню рівня правової визначеності у сфері захисту прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема конституційних обмежень прав і свобод громадян під час воєнного стану розкривається в сучасних дослідженнях через поєднання кількох взаємопов'язаних напрямів: конституційного права, міжнародного права прав людини, інформаційного права та безпекових студій. Одні праці зосереджені на нормативному змісті обмежень і межах втручання держави, інші – на практичних механізмах реалізації та контролю за дотриманням прав. Крім того, у науковій літературі спостерігається нерівномірна увага до окремих груп прав.

Нормативно-правові засади обмеження прав людини у воєнний період детально розкривають О. Білоскурська та М. Федорчук, акцентуючи на співвідношенні конституційних гарантій і спеціального законодавства воєнного часу [1]. Подібний підхід розвиває С. Кузніченко, який розглядає саме поняття обмеження прав як юридичну конструкцію, що функціонує в межах правового режиму воєнного стану [2]. У своєму дослідженні Х. Маркович зміщує акценти на визначення пріоритетів державної політики, що дає змогу оцінити формально-правовий та ціннісний виміри таких обмежень [3].

Питання гарантування прав людини під час воєнного стану розглядають О. Данильян та О. Дзьобань [4]. Науковці обґрунтовують необхідність збереження балансу між безпековими інтересами та базовими правами особи. Схожий проблемний ракурс презентують у своїх роботах С. Братель [5] та О. Славна [6], аналізуючи практичні аспекти дотримання прав людини та реалізацію національної стратегії у сфері прав людини. У своєму дослідженні А. Заєць акцентує на фіксації порушень прав, що дає змогу перейти від нормативного аналізу до оцінювання реальних наслідків воєнного стану для громадян [7].

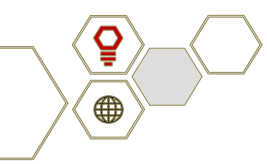

Окрему групу становлять праці, присвячені спеціальним видам прав і свобод. Зокрема, О. Тихомиров досліджує обмеження інформаційних прав, підкреслюючи їхню залежність від безпекових ризиків та інформаційної політики держави [8]. Інформаційну безпеку як чинник, що безпосередньо впливає на обсяг і характер реалізації прав, особливо під час воєнних загроз, трактує І. Котерлін [9]. Захист права власності, що демонструє специфіку втручання держави в майнову сферу під час воєнного стану, аналізує О. Франков [10].

Міжнародно-правовий контекст дослідження представляє Н. Ногас. У своїх дослідженнях він розкриває механізми міжнародного захисту прав людини під час збройних конфліктів [11]. Додатковий аспект висвітлює А. Демиденко, аналізуючи діяльність правозахисних організацій та роль Європейського суду з прав людини в захисті порушених прав [12]. Зв'язок між національними обмеженнями прав і європейськими правовими стандартами обґрунтовує Н. Костюк. Його праця дає змогу оцінити відповідність української практики міжнародним вимогам [13].

Важливе значення мають дослідження, що ґрунтуються на поєднанні правових та інформаційних підходів. Зокрема, Ю. Бідзіля та співавтори розглядають роль медіаправа та правового забезпечення прав окремих соціальних груп, що дає змогу оцінити інформаційний вимір захисту прав у кризових умовах [14; 15]. Дослідник А. Тимчишин, хоча й зосереджується на кримінальному процесі, доповнює загальну картину через аналіз інструментів доказування, які набувають особливого значення у справах щодо порушення прав під час війни [16].

Міжнародні дослідження уточнюють окремі аспекти проблеми. Правові реалії функціонування конституційних прав під час воєнного стану аналізують у своїй статті В. Панасюк та співавтори (V. Panasiuk et al.) [17]. Це дає змогу зіставити український досвід із ширшим міжнародним контекстом. Питання доступу до правосуддя аналізує К. Попович (K. Popovych), наголошуючи на

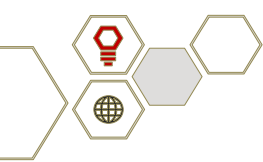
важливості інституційної спроможності держави гарантувати судовий захист навіть у кризових умовах [18].

Узагальнення наявних досліджень показує, що наукова увага переважно зосереджена на нормативному визначенні обмежень прав і окремих галузевих аспектах їхньої реалізації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідження конституційно-правового регулювання обмеження прав і свобод під час дії режиму воєнного стану в Україні сформувало достатньо широку наукову базу, однак низка питань і далі залишається недостатньо вивченою або розглянута фрагментарно. Значна частина наукових робіт зосереджується на загальному описі правового режиму воєнного стану або на аналізі окремих категорій прав, тоді як системне дослідження механізмів обмеження та їхньої внутрішньої логіки застосування трапляється рідше. Це призводить до того, що взаємозв'язок між конституційними гарантіями та спеціальним законодавством часто розглядається розрізнено, без цілісного бачення функціонування правової системи під час кризи.

Недостатньо досліджено критерії визначення меж допустимого втручання держави у сферу прав людини під час воєнного стану. У наукових джерелах відсутня єдність підходів до визначення оптимального співвідношення між інтересами національної безпеки та гарантіями фундаментальних прав. Це призводить до того, що низка правових механізмів залишається недостатньо дослідженою в аспекті їхньої практичної ефективності.

Окрему проблему становить недостатня розробленість питань інституційного контролю за дотриманням конституційних гарантій у період дії воєнного стану. Роль судової влади, парламентського нагляду та інших механізмів правового контролю здебільшого розглядається ізольовано, без урахування їхньої взаємодії в межах єдиної системи забезпечення прав людини. Такий підхід не дає змоги комплексно оцінити ефективність

правозастосування та виявити слабкі місця у функціонуванні державних інституцій.

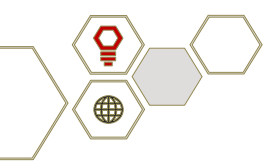
Важливим питанням залишається також вплив обмежень прав і свобод на довгострокову стабільність правової системи та рівень довіри до державних інституцій. У наявних дослідженнях цей аспект здебільшого згадується опосередковано, без глибокого аналізу причинно-наслідкових зв'язків. Водночас саме він визначає соціальне сприйняття легітимності правових рішень і ефективність державної політики у сфері безпеки. У межах цієї роботи передбачено усунути зазначені прогалини шляхом їхнього системного аналізу та уточнення ролі правових механізмів у забезпеченні балансу між свободою та безпекою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є комплексний аналіз конституційних обмежень прав і свобод громадян під час воєнного стану в Україні з урахуванням механізмів їхнього правового регулювання та практики застосування. Особливу увагу приділено виявленню проблемних аспектів правозастосування, які впливають на ефективність реалізації правового режиму воєнного стану.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) проаналізувати нормативно-правові засади обмеження прав і свобод людини в період дії воєнного стану в Україні;
- 2) визначити критерії допустимості втручання держави у сферу конституційних прав та дослідити особливості застосування обмежувальних заходів у різних галузях суспільних відносин;
- 3) оцінити роль державних інституцій у забезпеченні конституційних гарантій під час особливого правового режиму;
- 4) узагальнити проблемні аспекти правозастосовної практики та обґрунтувати перспективні напрями її вдосконалення.

Сформульовані завдання відображають внутрішню логіку дослідження та сприяють послідовному розкриттю визначеної проблематики. Їх реалізація

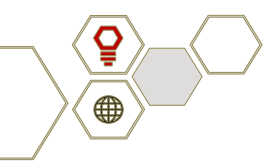
формує підґрунтя для обґрунтованих висновків щодо ефективності конституційного регулювання під час воєнного стану та визначення напрямів удосконалення правового механізму захисту прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конституційна модель прав і свобод людини в Україні допускає їхні обмеження лише у випадках, прямо визначених законом. Це не змінює сутності прав, проте впливає на способи їхньої реалізації під час загроз державній безпеці. Такий підхід забезпечує збереження основного змісту правового статусу особи навіть за умови звуження окремих можливостей реалізації прав [19]. Обмеження прав у воєнний період ґрунтується на принципах верховенства права, які визначають законність, обґрунтованість і контрольованість державного втручання. Вони деталізуються в національному праві й слугують критеріями оцінювання допустимості обмежень. [1, с. 12].

Правове регулювання обмеження прав під час дії воєнного стану конкретизується на рівні спеціального законодавства щодо запровадження відповідного режиму та переліку можливих обмежень. Його законодавче закріплення створює юридичну основу для реалізації державою своїх функцій у сфері безпеки, водночас встановлюючи межі допустимого втручання. У цьому контексті Закон України «Про правовий режим воєнного стану» є основним актом для систематизації повноважень органів влади та визначення їхнього змісту [20].

Окрему увагу привертає питання меж реалізації державних повноважень, які визначаються не лише законом, а й практикою його застосування. Указ Президента про введення режиму воєнного стану конкретизує умови його дії та перелік заходів [21]. Ефективність правового регулювання визначається узгодженістю між нормативними положеннями та їхнім фактичним виконанням.

Розмежування прав за критерієм можливості їхнього обмеження становить одну з визначальних проблем правового регулювання під час

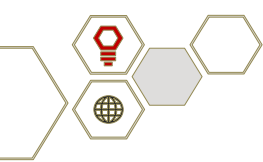

воєнного стану. Частина прав за своєю природою допускає зміну умов їхньої реалізації для збереження публічної безпеки. Водночас інші права мають абсолютний характер, оскільки їхнє обмеження нівелює фундаментальні засади правового статусу особи. Таке розмежування ґрунтується на чітких нормативних критеріях щодо забезпечення передбачуваності правозастосування. Проте трапляються випадки, коли фактичне звуження прав відбувається без належного нормативного обґрунтування, що значно ускладнює оцінку правомірності таких дій [11, с. 134]. Узагальнені критерії допустимого втручання держави наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Критерії допустимого втручання держави у сферу прав людини під час воєнного стану

Критерій	Зміст	Нормативна основа	Приклад застосування в Україні	Потенційний ризик
Законність	Обмеження встановлюється лише законом або актами на його основі	Конституція України, Закон України «Про правовий режим воєнного стану»	Запровадження комендантської години на підставі указу Президента	Надмірне розширення повноважень без деталізації
Пропорційність	Співвідношення між метою та обсягом обмеження	Національне право	Обмеження пересування в прикордонних регіонах	Невиправдане посилення обмежень
Тимчасовість	Чітка прив'язаність до строку дії воєнного стану	Укази Президента України	Продовження воєнного стану з визначеним строком	Розмитість строків застосування
Необхідність	Втручання обґрунтовується реальною загрозою	Практика ЄСПЛ	Обмеження доступу до стратегічних об'єктів	Використання без достатніх підстав

Критерій	Зміст	Нормативна основа	Приклад застосування в Україні	Потенційний ризик
Контрольованість	Наявність механізмів перевірки дій держави	Судовий і парламентський контроль	Оскарження обмежень у суді	Обмежений доступ до правосуддя

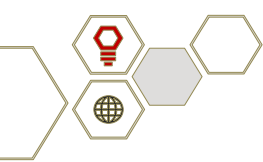
Джерело: складено авторами на основі [11; 12; 13; 17; 19; 20; 21]

Аналіз даних, наведених у таблиці, показує, що ці критерії формують єдину систему координат, у межах якої оцінюється допустимість державного втручання. Дотримання принципів пропорційності й необхідності є визначальним, оскільки це забезпечує обґрунтованість обмежень відповідно до безпекових умов, запобігаючи суто формальному підходу до застосування правових норм.

Особливе значення має також принцип тимчасовості, який на практиці часто втрачає чіткість через тривале продовження воєнного стану та поступове розширення регуляторних заходів. Унаслідок цього тимчасові обмеження трансформуються в стабільний елемент правового режиму. За таких умов контрольованість стає основним запобіжником, оскільки вона сприяє поверненню регулювання в межі конституційної логіки.

Загальна структура критеріїв демонструє, що ефективність обмежень залежить не від їхньої кількості, а від узгодженості між правовою підставою, метою та механізмом реалізації. Порушення хоча б одного з елементів призводить до зміщення балансу між безпекою та правами особи, що безпосередньо впливає на рівень довіри до державних інституцій і стабільність правового порядку.

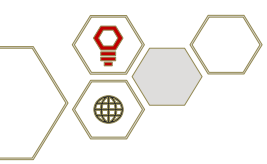
Свобода пересування зазнає найбільш відчутного впливу під час воєнного стану, оскільки саме вона безпосередньо пов'язана з безпековими ризиками. У практичному вимірі обмеження свободи пересування реалізується шляхом запровадження комендантської години, що

встановлюється на рівні військових адміністрацій відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [20]. Наприклад, у більшості областей України у 2022–2024 рр. діяли різні часові межі комендантської години залежно від безпекової ситуації. Це підтверджує диференційований підхід держави до регулювання цього права. Обмеження виїзду окремих категорій громадян формує додатковий рівень регулювання, пов'язаний із мобілізаційними процесами. Такі заходи мають бути чітко обґрунтованими й узгоджуватися з конкретною метою. Практика їхнього застосування демонструє різний ступінь ефективності, що залежить від узгодженості нормативних актів та їхнього виконання на місцях.

Під час воєнного стану інформаційна сфера є об'єктом особливої уваги держави через її вплив на громадську думку та безпекову ситуацію. Контроль за поширенням інформації дає змогу знизити ризики дезінформації. Обмеження прав пов'язане з необхідністю захисту національного інформаційного простору. Роль інформаційної безпеки в цьому процесі є визначальною, оскільки вона формує умови для стабільного функціонування держави та є чинником безпосереднього впливу на обсяг реалізації прав. Практичним прикладом обмеження інформаційних прав є запровадження заборон на поширення даних про переміщення військової техніки та результати обстрілів у режимі реального часу, що обґрунтовується необхідністю захисту національної безпеки. Такі обмеження мають превентивний характер і спрямовані на недопущення використання інформації противником [8, с. 64].

Майнові права зазнають трансформації через можливість примусового відчуження майна для потреб держави. Конкретний приклад реалізації таких повноважень – це примусове відчуження транспортних засобів або техніки для потреб Збройних Сил України, яке здійснюється з подальшим документальним оформленням та компенсацією власникам. Це дає змогу

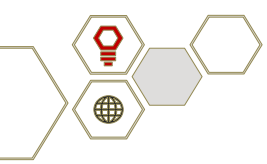
державі оперативно забезпечувати оборонні потреби, зберігаючи формальні гарантії відшкодування вартості майна [22].

Кримінальний процес під час воєнного стану адаптується до нових обставин, що впливає на механізми доказування та процедури розгляду справ. Особливого значення набуває використання спеціальних знань для забезпечення можливості встановлення фактів у складних умовах. Обмеження, які виникають у процесі правосуддя, пов'язані з доступом до судів та організацією їхньої діяльності.

Функціонування правового режиму воєнного стану прямо залежить від узгодженості дій органів державної влади, які реалізують повноваження у сфері безпеки та прав людини. Виконавчі органи формують і впроваджують конкретні обмежувальні заходи, водночас забезпечуючи їхнє юридичне оформлення і контроль за дотриманням процедур. Ефективність таких рішень визначається здатністю органів влади діяти в межах визначених законом повноважень.

Координація між різними інституціями набуває складного характеру через поєднання військових та цивільних функцій. Органи виконавчої влади, військові адміністрації та правоохоронні структури взаємодіють у режимі підвищеної оперативності. За таких умов зростає ризик фрагментарності рішень, коли окремі заходи впроваджуються без достатнього врахування їхнього впливу на систему прав людини загалом.

Судовий контроль під час воєнного стану зберігає основну функцію перевірки законності рішень органів влади. Реальна ефективність судового захисту визначається не лише можливістю подання позову, а й здатністю судів забезпечити оперативний і неупереджений розгляд справ. Доступ до правосуддя під час воєнного стану потребує адаптації процедур, зокрема використання дистанційних форм розгляду та спрощення окремих процесуальних дій [18, с. 62].

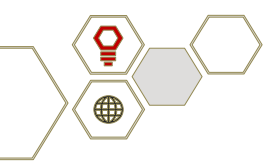
Спостерігається зниження рівня звернень до судів у частині оскарження обмежувальних заходів, що пояснюється як об'єктивними труднощами, так і психологічними чинниками. Частина громадян сприймає такі обмеження як неминучі, що впливає на практику їхнього судового оскарження. Це формує специфічну ситуацію, коли формальні гарантії доступу до правосуддя зберігаються, але їхня фактична реалізація залежить від ширшого контексту воєнного часу.

Парламентський контроль виконує функцію політико-правового нагляду за діяльністю виконавчої влади у сфері обмеження прав і свобод. Його значення полягає в забезпеченні відповідності ухвалених рішень конституційним принципам і законодавчим вимогам. Ефективність внутрішнього контролю тісно пов'язана з можливістю залучення зовнішніх механізмів оцінювання [13, с. 208]. Інституційне забезпечення та контроль за дотриманням прав під час воєнного стану формуються як система взаємопов'язаних рівнів. Для кращого розуміння розподілу повноважень та їхнього фактичного впливу на сферу прав і свобод доцільно узагальнити основні інституційні механізми (табл. 2).

Таблиця 2

Інституційні механізми забезпечення та контролю за дотриманням прав у період воєнного стану

Інституція / орган	Основні повноваження	Приклад реалізації	Вплив на права людини
Органи виконавчої влади та військові адміністрації	Запровадження обмежувальних заходів, координація безпекових рішень	Установлення комендантської години, обмеження пересування	Безпосереднє обмеження окремих прав, формування режиму їхньої реалізації
Судова влада	Контроль законності рішень, захист прав громадян	Розгляд скарг щодо обмеження свободи пересування або майнових прав	Забезпечення відновлення порушених прав,

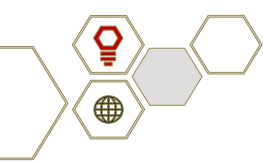

Інституція / орган	Основні повноваження	Приклад реалізації	Вплив на права людини
			формування судової практики
Верховна Рада України	Законодавче регулювання, парламентський контроль	Ухвалення змін до законодавства про воєнний стан	Визначення правових меж обмежень та гарантій
Правоохоронні органи	Реалізація заходів безпеки, контроль за їхнім виконанням	Перевірка дотримання режиму пересування, контроль інформаційного простору	Практичне втілення обмежень, вплив на щоденну реалізацію прав
Міжнародні організації та ЄСПЛ	Моніторинг, оцінювання відповідності стандартам	Розгляд справ щодо порушення прав людини під час війни	Формування зовнішнього контролю та стандартів оцінювання
Уповноважений ВРУ з прав людини	Моніторинг дотримання прав, реагування на порушення	Розгляд звернень громадян щодо порушення прав	Посередницька функція між громадянами й державою

Джерело: складено авторами на основі [2; 4; 12]

Інституційна система забезпечення прав у період воєнного стану поєднує функції виконавчої, судової, законодавчої та міжнародної структур контролю. Їхня узгоджена взаємодія визначає реальну ефективність гарантування прав людини під час підвищених безпекових ризиків.

Основні проблеми реалізації прав під час воєнного стану мають комплексний характер і проявляються на рівні нормотворення,

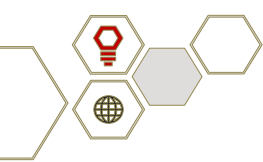

правозастосування та інституційної взаємодії. Їх систематизацію подано в табл. 3.

Таблиця 3

Проблемні аспекти та напрями вдосконалення правового регулювання
обмеження прав у період воєнного стану

Проблемний аспект	Прояв у правозастосуванні	Причини виникнення	Напрямок удосконалення	Очікуваний результат
Нечіткість нормативних положень	Різне тлумачення одних і тих же норм органами влади	Узагальнений характер законодавчих формулювань	Конкретизація норм і процедур їхнього застосування	Підвищення передбачуваності правових рішень
Колізії між нормативним і актами	Суперечливе застосування законів і підзаконних актів	Недостатня узгодженість між різними рівнями регулювання	Гармонізація законодавства й усунення дублювань	Стабільність правового режиму
Недостатній захист окремих груп	Відсутність спеціальних механізмів для вразливих категорій	Фрагментарний підхід до регулювання прав	Запровадження спеціалізованих правових гарантій	Рівномірний захист прав
Неоднакова практика застосування	Різний рівень обмежень у регіонах	Децентралізація рішень та різна ситуація безпеки	Уніфікація підходів через роз'яснення та методичні рекомендації	Зниження правової нерівності
Ризики зловживань повноваженнями	Перевищення повноважень окремими посадовими особами	Розширення дискреції без належного контролю	Посилення механізмів внутрішнього та судового контролю	Зменшення порушень прав

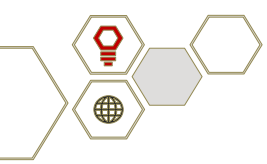

Проблемний аспект	Прояв у правозастосуванні	Причини виникнення	Напрямок удосконалення	Очікуваний результат
Обмежений доступ до ефективного захисту	Зниження кількості оскаржень обмежень	Фізичні та психологічні перешкоди для звернення до суду	Розвиток дистанційних форм правосуддя	Підвищення доступності захисту прав
Недостатня інтеграція міжнародних стандартів	Відхилення від європейських підходів у практиці	Неповна імплементація міжнародних норм	Узгодження законодавства з міжнародними стандартами	Підвищення якості правового регулювання

Джерело: власна розробка авторів

Виявлені проблеми утворюють взаємопов'язану систему викликів, що охоплює нормативний, інституційний та практичний рівні реалізації прав. Підвищення ефективності правового регулювання потребує одночасного вдосконалення законодавства, інституційного контролю та практики правозастосування, що дає змогу забезпечити стійкий баланс між безпекою та правами людини. Вирішальне значення має уточнення законодавчих положень, посилення контролю та послідовне врахування міжнародних стандартів у національній практиці. Такі зміни дають змогу не лише усунути окремі суперечності, а й сформувати більш передбачувану модель регулювання.

Отже, ефективність правового механізму під час воєнного стану визначається не стільки кількістю нормативних актів, скільки їхньою внутрішньою узгодженістю та якістю застосування. Удосконалення цієї системи потребує одночасного розвитку законодавчої бази, інституційного контролю та практики правозастосування, оскільки лише їхня взаємодія забезпечує реальний баланс між безпековими потребами держави та гарантіями прав людини.

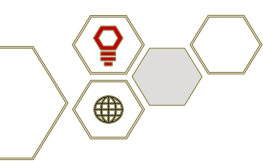

Висновки. У процесі дослідження встановлено, що конституційна модель обмеження прав і свобод у період воєнного стану в Україні зберігає орієнтацію на верховенство права та недоторканність основного змісту прав людини. Водночас її практична реалізація відбувається в умовах постійного пошуку балансу між потребами безпеки та необхідністю збереження правових гарантій. Обмеження прав набувають не лише юридичного, а й соціального виміру, оскільки безпосередньо впливають на повсякденне життя громадян і рівень довіри до держави.

Аналіз нормативно-правових засад і практики їх застосування засвідчив, що ефективність обмежувальних заходів визначається дотриманням критеріїв законності, пропорційності, необхідності, тимчасовості та контрольованості. Порушення або формальне дотримання цих принципів призводить до зміщення балансу у бік надмірного втручання держави, що ускладнює оцінку правомірності таких дій. Особливої ваги набуває принцип тимчасовості, який у реальних умовах може втрачати чіткість через тривалість воєнного стану.

Оцінювання ролі державних інституцій показало, що саме узгодженість їхньої діяльності визначає реальний рівень забезпечення прав і свобод. Виконавчі органи формують зміст обмежень, судова влада забезпечує їх перевірку, а парламентський контроль сприяє збереженню конституційних орієнтирів. Водночас виявлено, що доступ до ефективного судового захисту та рівень контролю залишаються залежними від об'єктивних умов воєнного часу, що впливає на можливості практичної реалізації прав.

Систематизація проблем правозастосування засвідчила наявність низки взаємопов'язаних викликів, зокрема нечіткість нормативних положень, колізії між актами, нерівномірність практики застосування, обмежений доступ до правосуддя та ризики зловживання повноваженнями. Ці проблеми мають комплексний характер і формують ситуацію, у якій формальні гарантії прав не завжди забезпечують їхню повну реалізацію.

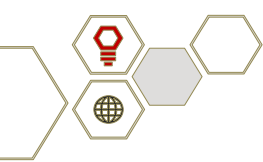

Отже, підвищення ефективності правового механізму обмеження прав у період воєнного стану потребує не лише вдосконалення законодавства, а й посилення інституційної взаємодії, розвитку механізмів контролю та послідовного врахування міжнародних стандартів. Такий підхід дає змогу забезпечити більш стійкий і виважений баланс між безпековими потребами держави та захистом прав і свобод людини в умовах тривалих викликів.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на глибший аналіз фактичної судової практики та адміністративних рішень, а також на вивчення того, як змінюється баланс між безпековими інтересами держави та гарантіями прав людини в динаміці тривалих кризових періодів.

Список використаних джерел

1. Білоскурська О. В., Федорчук М. Д. Нормативно-правове регулювання обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Правова держава*. 2022. № 46. С. 7–18. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2022.46.257802>
2. Кузніченко С. О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 32–36. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.6>
3. Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. *Аналітичне-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 95–99. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.13>
4. Данильян О. Г., Дзьобань О. П. Захист прав людини в Україні в умовах воєнного стану. *Інформація і право*. 2025. № 1 (52). С. 9–21. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.1\(52\).324649](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.1(52).324649)
5. Братель С. Г. Дотримання прав і свобод людини та громадянина в умовах правового режиму воєнного стану в Україні. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 5 (1). С. 149–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5-28>

6. Славна О. В. Забезпечення прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану в Україні в контексті Національної стратегії у сфері прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 3. С. 45–49. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.8>

7. Заяць А. А. Порухення прав людини та громадянина в умовах воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2024. № 3. С. 144–148. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.3.2024.26>

8. Тихомиров О. О. Проблеми обмеження інформаційних прав людини в умовах воєнного стану в Україні. *Juris Europensis Scientia*. 2022. № 6. С. 62–67. DOI: <https://doi.org/10.32782/chern.v6.2022.12>

9. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2022. № 1. С. 150–155. DOI: <https://doi.org/10.32782/392257>

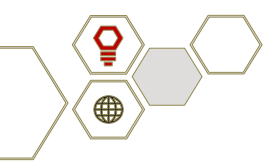
10. Франков О. С. Захист права власності в умовах воєнного стану. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. № 34. С. 77–83. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7105159>

11. Ногас Н. Міжнародний захист прав людини під час збройних конфліктів. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 4 (32). С. 132–136. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2022.04.132>

12. Демиденко А. Л. Неурядові правозахисні організації і захист прав у Європейському суді з прав людини. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. С. 586–590. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.105>

13. Костюк Н. П. Проблеми реалізації прав людини в умовах воєнного стану і відповідність їх до законодавства ЄС. *Нове українське право*. 2022. № 1. С. 205–210. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.28>

14. Бідзіля Ю. М., Таран Д. П. Конституційні аспекти забезпечення прав національних меншин в Україні. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16869735>

15. Бідзіля Ю. М., Шаркань В. В., Цвіклінський М. В. Медіаправо як інструмент захисту прав громадян у боротьбі з корупцією. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 8. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14843295>

16. Тимчишин А. М. Судова експертиза як процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2023. № 1. С. 228–235. DOI: <https://doi.org/10.32850/sulj.2023.1.40>

17. Panasiuk V., Poliuk Y., But I., Zhyvotovska I., Synytsyn P. Constitutional human rights under martial law: legal realities. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11. № 54. P. 76–83. DOI: <https://doi.org/10.34069/AI/2022.54.06.8>

18. Popovych K. Citizens' access to justice during the introduction and implementation of the legal regime of martial law in Ukraine. *Law Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2023. Vol. 13. № 3. P. 55–64. DOI: <https://doi.org/10.56215/naia-chasopis/3.2023.55>

19. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к-96/ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 24.04.2026).

20. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 24.02.2026).

21. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 24.02.2026).

22. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 р. № 4765-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4765-17#Text> (дата звернення: 24.02.2026).